

PÉK LÁSZLÓ

A fiatal nemzedékek nevelése – versenyképes iskolák, korszerű pedagógiai módszerek

Az iskola szerepe a közösség életében

A használható tudásanyag átadása, a személyiség kibontakoztatása, a készségek és a kompetenciák kialakítása, a kulturális örökség megőrzése napjainkban mind-mind fontos feladata az iskolai oktatásnak. Az anyanyelvi oktatás iránti egyéni elkötelezettség pedig a közösség megerősödését és fejlődését segítheti.

Az anyanyelvű iskola vállalása a különböző történelmi és társadalmi helyzetekben elsősorban a kisebbségi népcsoport közösségi kohéziója mértékének, a többségi hatásoknak és az anyaországi odafigyelésnek bonyolult viszonyrendszerében alakult. A problémakör napjainkban, a demokratikusabb társadalmi körülmények elterjedésének és a közép-európai térségnek az Európai Unióba történő integrálódásának időszakában sem került ki a figyelem középpontjából.

Ma a 21. század globális, informatikai társadalmában, bár meggyengült, mégsem lebecsülendő az a szerep, amely a nevelési és az oktatási intézményekre hárul.

Az egyén személyiségének alakulására, a falu-, az iskolai és a más közösségek életére, az értékek vállalására, a kulturális gazdagodásra jelentősen hat az, hogy a szlovákiai magyar nemzeti közösség tagjai milyen mértékben élnek az anyanyelvű oktatás lehetőségével, továbbéltetik s megújítják-e a hagyományos értékeket, vállalják-e azt az utat, amely önazonosságuk feladása nélkül biztosítja számukra az élhető mátt és tisztességes jövőt.

Mai világunkban, akárcsak a múltban vagy a régmúltban – az „értékek” és a „hamis értékek” rendkívüli kínálata közepette még inkább – mindenki felmerül a kérdés, vajon hová tartozunk, milyen értékekhez kötődünk, kötődünk. Gyakori döntési helyzetek kényszerítenek bennünket arra,

hogy tisztázzuk magunkban helyünket a világban. Nem csupán mindennapi szétszórtságunkat mérsékeljük, de biztonságérzetünket, lelki egyensúlyunkat teremtjük meg azzal, ha ismerjük kötődéseinket.

Szlovákiai magyar nemzeti közösségünk tagjai számára nem elhanyagolható – akár világpolgárnak, akár európainak, akár közép-európainak, akár nemzetileg elkötelezettnek vagy többes kötődésűnek deklarálják magukat –, hogy világos legyen számukra az, mennyire ragaszkodnak szüleik, nagyszüleik örökségéhez, a hagyományokhoz, a nemzet szellemi értékeihez, hogyan termelik újra az etnikai és szocializációs mintákat családjukban, közvetlen környezetükben.

A fokozatosan multikulturálissá váló környezetünkben, mindennapi érintkezéseinkben a két- és többnyelvűség szükségszerűséggé válik. Hogyan vélekedünk anyanyelvünk közéleti szerepéről, élünk-e használatával, kialakulnak-e használatával kapcsolatban a viselkedési minták? Megbeszéljük-e azt a tényt, hogy egy nemzet kulturális kincsét kaptuk örökül? Válgatjuk-e közösségünk identitásjegyeit, vagy egy újfajta identitás irányába indulunk el, illetve a közösségi összetartozás kohéziója mellett vagy helyett csupán egyéni, családi érdekeink vezérlik cselekedeteinket, határozzák meg döntéseinket?

A magyar nyelvű oktatás rendszere Szlovákiában

A szlovákiai alapiskolásokkal összehasonlítva a magyar tanítási nyelvű iskolát látogató tanulók aránya 7,32%, s ez az arány jelentősen elmarad a lakosság nemzetiségi arányszámától.

A magyar nemzetiségű tanulók 17%-a jár ma szlovák tanítási nyelvű alapiskolába. 15 éve ez az arány még 25,33% volt. Évente megközelítőleg ezer magyar diákkal csökkent a magyar tanítási nyelvű alapiskolákban a gyermeklétszám, s ez a születések számának csökkenéséből és az asszimilációból adódik.

Tanév	Magyar nemzeti-ségű diákok száma	Magyar tanítási nyelvű alapiskolába jár	Szlovák tanítási nyelvű alapiskolába jár	%
1991–1992*	63 025	47 060	15 965	25,33
1996–1997*	54 392	42 452	11 940	21,95
2001–2002	50 304	40 892	9 412	18,71
2006–2007	40 929	33 964	6 965	17,02

A magyar nyelven folyó oktatás – az oktatási tartalom szempontjából – többségében a szlovák nyelvű oktatási rendszer leképezése, magyar változata. A szülők és a pedagógusok közös fellépésével eddig sikerült megőriz-

ni a tantárgyak magyar nyelven folyó oktatását. Az iskolák a helyi régió értékeinek figyelembevételével és a névfelvétellel összhangban identitás-megőrző programokat valósítanak meg, melyeket 2008 szeptemberétől az iskolai programokban még karakteresebb formában jeleníthetnek meg.

Szlovákiában a magyar tanítási nyelvű alap- és középiskolák mai hálózata, kiépítettsége, állapota többek között a történelmi időszakok, az állami beavatkozások és a közösségi erőfeszítések hatásait, valamint a demográfiai mutatók változásait tükrözi. A 2006–2007-es tanévben a magyar nyelvű oktatásra vonatkozó néhány statisztikai adat:

Óvodák

A fenntartás formája	Magyar nevelési nyelvű óvoda	Magyar–szlovák közös igazgatású óvoda	Magyar nevelési nyelvű csoportok száma	Gyermekek száma
Állami	274	79	504	8 798
Magán	–	–	–	–
Egyházi	4	–	6	124

A városokban hiányos a magyar nevelési nyelvű óvodák hálózata. Ebből kifolyólag a magyar gyermekek szlovák nevelési nyelvű óvodába járnak, de kisvárosainkban ennek a fordítottja is előfordul, mivel a szlovák nemzetiségű szülők egy része az utóbbi években – szakítva az eddigi szokásokkal – a környezet nyelvének elsajátítása céljából magyar csoportba írta gyermekét, de előfordulnak olyan esetek is, hogy a magyar nevelési nyelvű csoportokat, az alacsonyra visszaesett gyermeklétszám miatt, szlovák nemzetiségű gyermekekkel töltik fel.

Alsó tagozatos alapiskolák

A fenntartás formája	Magyar tannyelvű iskola	Magyar–szlovák közös igazgatású iskola	Magyar tanítási nyelvű osztályok száma	A tanulók száma
Állami	118/106	16/18	897	17 722
Magán	–	–	–	–
Egyházi	8/4	–	39	553

Teljes szervezettségű alapiskolák

A fenntartás formája	Magyar tanítási nyelvű iskola	Magyar–szlovák közös igazgatású iskola	Magyar tanítási nyelvű osztályok száma	A tanulók száma
Állami	122/124	17/19	927	15 253
Magán	–	–	–	–
Egyházi	4/8	–	32	436

Alapiskolák – alsó tagozat

Az alsó tagozatos iskolák között sok a kisiskola. Az alsó tagozatos iskolák felében 20-nál kevesebb gyermek jár. Szinte minden évben néhány kisiskola megszűnik. A legfontosabb cél az olvasás-, írás-, számoláskészség kialakítása és megerősítése az anyanyelvű oktatás keretében, amely megfelelően megalapozza a további elsajátítandó tudást. A pedagógusok mindennapi élő kapcsolata a szülőkkel, az óvodával kedvező hatással lehet az iskolába beíratott gyermekek számára, segítheti az iskolákba egyre nagyobb számban tanuló különleges gondoskodást igénylő gyermekek fejlődését.

Alapiskolák – felső tagozat

Az iskola minőségi oktatással és személyre szabott neveléssel bizonyíthatja környezetének az anyanyelvű oktatás létjogosultságát. A diákok bekapcsolása a tanulmányi versenyekbe, táborokba, a diák művészeti csoportok munkájába biztosíthatja azokat a pozitív élményeket, melyek az identitás kialakulásának alapját jelentik. Célirányos pályaválasztással növelni lehet a magyar középiskolák választásának esélyét.

Speciális iskolák

Hiányosnak tekintjük a magyar tanítási nyelvű speciális iskolai hálózatot, amely a leginkább rászorultak részére kellene, hogy anyanyelven adjon lehetőséget az ismeretek elsajátítására.

A magyar nyelven oktató középiskolákra vonatkozó néhány számadat

Gimnáziumok	Magyar tanítási nyelvű gimnáziumok száma	Magyar/szlovák gimnáziumok száma	Diáklétszám
– állami	13	7	5 243
– magán	–	1	114
– egyházi	5		712
Összesen	18	8	6 069

Szakközépiskolák	Magyar tanítási nyelvű középiskolák száma	Magyar/szlovák középiskolák száma	Diáklétszám
– összevont középiskola	3	4	2 006
– egészségügyi		3	312
– ipari	1	5	1 713
– közgazdasági		4	693
– mezőgazdasági	1	3	847
– pedagógiai		1	117
– magán (több irányzat)	4	1	647
Összesen	9	21	6 335

Szakiskolák (Magyar/szlovák)	Iskolák száma	Diáklétszám
– leányiskola	2	123
– ipari	10	1 524
– mezőgazdasági	8	923
– közgazdasági	1	84
– magán	5	1 127
– szakmunkásképző	2	41
Összesen	28	3 339

Gimnáziumok

Az oktatás magas színvonalával, szakköri foglalkozásokkal, tehetséggondozással, a szabadidős tevékenységek sokféleségével lehetőség van a diákok magas szintű felkészítésére, a felsőfokú képzésben való részvételre, növelve ezzel a kisebbség műveltségi szintjét, sikerességét a tudásalapú társadalom keretei között. Célszerű felvállalni és megerősíteni a szakmai és közéleti együttműködést a vonzáskörzetükbe tartozó alapiskolákkal.

Szakiskolák

A gazdasági környezet változásának hatására ez az iskolatípus jelentősen átalakult, melyre kihatott a szakiskolák végzettjei iránti igény és munkaerőpiaci megbecsülése, az olcsó munkaerőre épülő gyártási folyamatok tömeges megjelenése, a hagyományos ágazatok visszaesése, stb. A fenntartó megyei önkormányzatok igekeznek a szakiskolák optimális rendszerét kialakítani, az iskolák szakirányváltzásait koordinálni. Felnőttképzési projektek indultak, a gyakorlati képzés jelentős költségigényű. A magyar nyelv használata az oktatásban fokozatosan teret vesz. A szakok nyitásakor figyelembe kell venni a végzősök számára elérhető hazai, magyarországi és az uniós országok munkapiaci kínálatát.

Magániskolák

A magániskolák létrehozása elsősorban a szaktanintézetek tekintetében járt eredménnyel, hiszen ez az iskolatípus volt legkevésbé kiépítve és leginkább kitéve az asszimilációs hatásoknak. A kezdeti nehézségek után mára a garantált normatív támogatás gazdaságilag stabilizálta az iskolák helyzetét.

A magániskolák létrejöttében az alapító forrásai mellett a magyarországi támogatások jelentős szerepet játszottak. Megkülönböztetett figyelemmel kell kísérni a szöványterületek iskoláinak működtetését, a kollégiumi lehetőségek megteremtését.

Egyházi iskolák

A rendszerváltást követően több településen magyar tanítási nyelvű egyházi (mind katolikus, mind református) alap- és középiskolák alakultak, melyek többsége máig a nemzetiségi oktatási rendszer szerves részét képezi. A katolikus egyház Nagycsalomján, Óváron, Ipolyhídvégen, Kelenyén, Palás-ton, Dunaszerdahelyen, Komáromban, Gútán, Ipolyságon, míg a református gyülekezetek Érsekkétyen, Vajánban, Alistálon, Martoson, Rimaszombatban nyitott alapiskolát, illetve nyolcéves gimnáziumi osztályt. Az iskolák többsége alsó tagozatos kisiskola, melyek enyhítették a szöványterületek iskoláinak hiányát.

Az egyetemi oktatás hatása a közoktatásra

A komáromi Selye János Egyetem létrehozása és a nyitrai Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karának működése kedvező hatással van az alap- és a középiskolák mindennapjaira, egy közösség számára jelentenek a kultúra és a tudomány terén fejlesztési perspektívát.

A pedagógusképzés területén a megfelelő szakmai színvonal biztosítása, a gyakorlóiskolákkal való együttműködés kiépítése, a diáktudományosság serkentése és az akkreditált pedagógus-továbbképzések elindítása további fejlesztési lehetőségeket rejt.

A középiskolák végzőseinek továbbtanulási céljait figyelembe véve kellene tisztázni a szakok nyitásának kérdését, folytatni a tanszékek akkreditációját, tisztázni a munkamegosztást az egyetemek és a karok között.

A magyar iskolák diáklétszámainak alakulása

A multikulturális környezetben, mindennapi érintkezéseinkben a két- és többnyelvűség szükségszerűséggé vált. Anyanyelvünk közéleti használatának lehetőségével élnünk kell, viselkedési mintákat kell kialakítanunk, jobban meg kell becsülnünk az örökségül kapott kulturális kincset. Sajnos szembesülünk kisebbségi közösségünk népességének fogyásával, a szüle-

tések számának csökkenésével, az asszimilációból adódó lemorzsolódással, és várhatóan számolnunk kell ennek felgyorsulásával is. Az anyanyelvi iskola vállalását a család, az óvoda és az iskola együttműködése jelentősen befolyásolja. Településeink egy részében az összevont iskolai és óvodai intézmények belső személyi és költségvetési gondjaira több példa hívta fel a figyelmet. Az óvodák ebben a viszonyban általában alárendelt szerepet játszanak, sajnos kimaradtak az oktatási-nevelési támogatásból is. Fontossággal bír a kismamák és a nagyszülők bevonása a beiratkozási programokba, több alkalmat kell teremteni a fiatalok társasági kapcsolatainak. Az identitás megőrzésében a verbális formák helyett a pozitív nemzeti élmények átélésére kell minél nagyobb hangsúlyt helyezni. Célszerűnek látszik támogatni az iskolabuszok működtetését, és a helyi viszonyok figyelembevételével pozitívan viszonyulni a roma családok gyermekeinek beiratkozásához a magyar tanítási nyelvű iskolákba.

Az anyanyelvű iskolát választók statisztikája járásonként

	Magyar nemzetiségű diákok száma	Magyar tanítási nyelvű iskolába jár	Szlovák tanítási nyelvű iskolát választó magyar nemzetiségű diákok aránya	Az összes diák száma	A lakosság nemzeti aránya	Magyar tanítási nyelvű alapkiskolába járók aránya az összes diákhoz viszonyítva
Járás/tanév	2006–2007	2006–2007	2006–2007	2006–2007	2001	2006–2007
Pozsony	396	278	29,8%	27 457	3,5	1,0%
Szenc	566	399	29,5%	4 429	20,4	9,0%
Dunaszerdahely	8 390	7 440	11,3%	10 220	83,3	72,8%
Galánta	2 853	2 213	22,4%	8 626	38,6	25,7%
Komárom	6 117	5 408	11,6%	8 824	69,1	61,3%
Léva	2 261	1 889	16,5%	10 644	27,6	17,7%
Nyitra	419	299	28,6%	14 478	6,7	2,1%
Érsekújvár	3 945	3 079	22,0%	12 472	38,3	24,7%
Vágsellye	1 330	1 086	18,3%	5 041	35,7	21,5%
Losonc	1 944	1 632	16,0%	6 664	27,6	24,5%
.Nagyróce	1 302	1 148	11,8%	4 633	22	24,8%
Rimaszombat	3 703	3 373	8,9%	7 628	41,3	44,2%
Nagykürtös	803	561	30,1%	4 193	27,4	13,4%
Kassa-város	233	215	7,7%	20 780	3,7	1,0%
Kassa-vidék	1 089	882	19,0%	11 088	13,2	8,0%
Nagyimihály	1 385	1 146	17,3%	11 410	11,7	10,0%
Rozsnyó	1 491	1 127	24,4%	5 994	30,6	18,8%
Töketerebes	2 644	1 789	32,3%	10 307	29,3	17,4%
Összesen	40 871	33 964	16,9%	84 888		18,4%

Ha a számokat alaposabb elemzésnek szeretnénk alávetni, az adatokat egyrészt össze kell vetnünk a születések demográfiai hullámzásával, másrészt reálisan szembe kell néznünk az asszimilációs folyamat mutatóival.

Ez viszont feltételezi az összehasonlítást a szlovák iskolák, illetve a szlovák iskolába beíratott magyar nemzetiségű diákok eredményeivel. Néhány régióban helyi kezdeményezésre ugyan születtek ilyen kimutatások, de átfogó és nyilvános statisztikai adatszolgáltatásról ezen a téren nem beszélhetünk.

A beiratkozás kérdésében ingadozó és befolyásolható szülők egy része származásából adódóan – a vegyes házasságok miatt vagy az anyanyelvi oktatásból való kimaradása okán – az identitásmegőrzés és -váltás különböző szintjén áll, s ez kihat döntésére. Arra azonban nehéz magyarázatot találni, hogy valaki ezen okok híján magyarként, csupán az érvényesülés csillogó vágyát szem előtt tartva, saját önfeladásával akarja megalapozni gyermeke jövőjét.

Az elsajátítandó tudás és készségek anyanyelvi megalapozásának és rögzítésének fontosságát Comenius óta ezeken a szülőkön kívül senki nem kérdőjelezte meg. E pedagógiai elvre építik felvilágosító jellegű tevékenységüket a kisebbségi politikai, kulturális és civil szervezetek is. A beiratkozások eredményeinek figyelemmel követését és az ezzel kapcsolatos tájékoztató munkát a beiratkozási program keretében az elmúlt évtizedben elsősorban a Rákóczi Szövetség kezdeményezéseként létrejött Város és Vidéke Célalapok és a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége koordinálták, s ez egyéb tényezők mellett hozzájárult ahhoz, hogy a magyar iskolák térvesztését sikerült megállítani, ill. mérsékelni. 1998-tól éveken át az Ilylyés Közalapítvány anyagilag is támogatta a program megvalósulását, melynek során az óvodákban és iskolákban közösségi programok jöhetnek létre, oktatással kapcsolatos kiadványok, propagandaanyagok születtek, régiókra vonatkozó adatbázisok feldolgozására került sor, ajándékcsomagok jutottak el a kiselsősökhöz. A hiányos magyar iskolahálózat miatt fontos eseményként tartjuk számon a kilencvenes évek magán szaktanintézeteinek és egyházi kisiskoláinak létrejöttét.

Milyen körülmények befolyásolják leginkább a magyar nemzetiségű szülőket abban, hogy gyermekük számára nem a természetesnek tűnő döntést hozzák az iskolai beiratkozásokról, illetve melyek azok az okok, melyek hivatkozási alapul szolgálnak többeknek?

Az okok között szerepelnek a következők:

- a szülők elszenvedett kudarcélményei, melyek őket hiányos szlovák nyelvtudásuk miatt érték a munkahelyen vagy másutt;
- a munkahelyi ráhatások, a főnök elvárásai az alkalmazásban levő szülővel szemben;
- az asszimilációtól remélt előnyök, melyeket a siker, a karrier érdekében tesznek;
- vegyes házasságokban a „békeség kedvéért”, hiszen „egyszerűbb” az a megoldás, amikor az egyik fél feláldozza identitását;

- az iskolával szembeni elégedettség hiánya, mely az ott tanító pedagógusok nevelőmunkájának módszereit, formáját kérdőjelezi meg;
- a szülő és az iskola megromlott viszonya személyi sérelmek, konfliktusok miatt;
- elégedetlenség a szlovák nyelv vagy az idegen nyelv oktatásának színvonalával;
- a magyar iskola kedvezőtlenebb fekvése a lakóhelyhez képest;
- a szülők közömbössége, felelőtlensége az identitás megőrzésének kérdésében;
- mások példájának követése, elsősorban egyéni érdekek miatt;
- történelmi és a kedvezőtlen politikai időszakok következményei.

Bizonyára a befolyásoló körülmények és az okok száma a felsoroltaknál jóval több, illetve sokszor ezek kombinációja. S vajon mi segítheti az anyanyelvű iskola választásának esélyeit?

Meghatározók ezen a téren a családi kötődések léte, erőssége, a fiatal szülők kapcsolata szüleikkel, a gyermekek és a nagyszülők kapcsolata, a rokonsági szálak megléte. Léteznek-e ilyen kapcsolatok, vagy a lakótelepeken élő fiatal családoknak nem sikerül fenntartaniuk ezeket a kötődéseket? Sok a csonka család, a gyermeknevelésre a megélhetési hajzában nem marad idő és energia. Nincsenek pozitív példaképek, vonatkozási pontok. A szülő akkor tud jól nevelni, ha énjéből, saját személyiségéből merít hitet, ha tapasztalatait felhasználva tudja ezt tenni, ha nem számításból vagy környezetük elvárása szerint cselekszik. Az óvoda választása általában döntően befolyásolja az iskolaválasztást. Az óvoda még segítheti, részben pótolhatja annak az érzelmi intelligenciának a kialakulását, melyet a család esetleg nem tud megadni.

Nagyon fontos, hogy minőségi, jó iskolákat működtessünk szakképzett pedagógusokkal, megfelelő felszereltséggel, tehetséggondozó és felzárkóztató programokkal. Ma már elengedhetetlen, hogy iskoláinknak arculta legyen, vonzó szabadidős programokat kínáljanak, nyitott legyen a környezete felé, vegye figyelembe a szülők elvárásait, jó kapcsolatot alakítson ki a szülőkkel, az egykori diákokkal stb.

Az önkormányzatoknak jobban oda kell figyelniük iskolájukra, a kisiskolák megtartására, a kistérségi oktatási együttműködésre, de nem csak a fenntartásra szükséges odafigyelniük. Az iskolatanácsokkal egyetértésben rátermett és elkötelezett igazgatókra kell bízni az iskola irányítását, számon kell kérni az egyeztetett pedagógiai program megvalósulását, a helyi ismeretek bevitelét a tananyagba. Meg kell becsülniük a tisztességes pedagógusi munkát, biztosítani a településeken az anyanyelv használatát és rangját.

Az egyházak jelentős szerepet játszhatnak az értékek továbbadásában, a közösségépítésben és megerősítésben. A templom és iskola együttmű-

kálkodása nem válhat üres szólammá. Az ifjúsági szervezetek a kulturált anyanyelvi szórakozási és a kapcsolatteremtési feltételek kialakításában nyújthatnak az eddigieknél többet. Segíteni kell az összetartó diákközösségek továbbélését. Fontos, hogy a fiatal családok gyermekvállalását támogató programoknak utat nyisson a társadalom (egészséges életvitel, lakáshoz jutási lehetőségek, munkahelyteremtés, a nők részmunkaidős foglalkoztatása stb.).

A kisiskolák fokozottabb veszélyben vannak. Az anyagi források szűkössége miatt több önkormányzat nem képes megtartani családias hangulatú kisiskoláját. Sok településen a roma gyermekek elhúzódó szociális felzárkóztatása az akadálya a magyar szülők iskolával szemben tanúsított idegenkedésének. Ahol viszont megszűnik a magyar kisiskola, ott megállíthatatlanul felgyorsul az asszimiláció. A nyelvhatáron és a szórványban élők sajátos küzdelmet folytatnak a nyelvhasználati jogok érvényesüléseért. Itt a hagyományok tovább- és újjáélesztésével igyekeznek mérsékelni a egyes házasságok szaporodó számából adódó kisebbségi népességfogyást, szerencsésebb helyen kollégium várja a szórványvidék érdeklődő diákjait.

Ma a normatív finanszírozás miatt az iskolák között versengés folyik a diákért. Nem mindegy ugyanis, hogy a fejkvóta alapján milyen támogatásban részesül egyik-másik iskola. Elsősorban az iskola vezetőségének az érdeke, hogy az iskola jobb propagálásával, újszerű programokkal, a lakosság felé nyitással pusztán gazdasági megfontolásokból növelje a diáklétszámot. Sokrétűbb együttműködés az óvodával, játszóház, napközi, gyermek művészeti csoportok működtetése, szülők, nagyszülők bevonása a hagyományápolásba, a szakköri foglalkozásokba és a szabadidős tevékenységbe, óvoda- és iskolabálok szervezése, gyermekműsorok bemutatása évfordulók, ünnepek alkalmából, mai és egykori sikeres diákok eredményeinek propagálása, diáklap megjelentetése, szakemberek bevonása a szülők körében végzett felvilágosító tevékenységbe, klubszerű és sportfoglalkozások felkínálása a fiatal családok, gyeseen levő anyukák részére – mind olyan ötlet, melyeket az ország sok helyén folyamatosan sikerrel alkalmaznak.

Az előrelátóbb szülők már a beiratkozás során számolnak a gyermekek későbbi továbbtanulási lehetőségeivel. Ott, ahol a régióon belül napi beutazással elérhető vonzó kínálat van a magyar tanítási nyelvű gimnázium, szaktanintézet, esetleg szakközépiskola terén, a szülők megoldottnak látják az érettségiig, ill. a szakvizsgáig a gyermek iskolalátogatásával reájuk háruló gondokat. Kedvező hatással lehetnek a szülőkre a magyar nyelvű magán szaktanintézetek is. Kár, hogy a szülők még mindig előtérbe helyezik a szlovák nyelven oktató állami szaktanintézeteket.

Nehezen értelmezhető, hogy magyarok által lakott kompakt területeken is jelentős a magukat magyar nemzetiségűnek valló szülők körében a szlo-

vák tanítási nyelvű iskola választása. A múltban a szlovák nyelv jobb elsajátításának a szándékát fedezhettük fel ilyen esetekben, de a szülők saját kudarcélményeinek válaszreakciójaként is értelmezhető volt a jelenség. Ma azonban a magyar iskolákban is színvonalas szlováknyelv-oktatás segíti a társadalmi beilleszkedést vagy a továbbtanulási szándékot. Ne feledkezünk meg arról sem, hogy újabban a magyar nyelvű egyetemi oktatás bővülésével mind Komáromban, mind Nyitrán szívesen látják a magyar iskolában érettségizett diákokat. Számukra még emellett nyitva állnak a magyarországi egyetemek kapui is.

Napjainkban a politikai légkör rosszabbodása, a szülők kudarcélményei, munkahelyi befolyásolásuk, de a közömbösség, az egyéni hasznossági érdekek előtérbe helyezése, a negatív példák, a vegyes családokban a többségi nyelv használatának szokása kihat az identitás megtartására. A multikulturális környezet hatása, mely térségünkben az aszimmetrikus kétnyelvű közeget jelenti, ugyancsak jelentős befolyással bír a nyelvi viselkedésminták kialakulására.

A nemzetiségi oktatás törvényi szabályozása és gyakorlata

Az új iskolatörvény jóváhagyásával létrejött mozgástér nem hozta kedvezőbb helyzetbe a magyar tanítási nyelvű iskolákat. Erre utal a központi szabályozás megerősödése, a tankönyvkiadás liberalizációjának elmaradása, a tartalmi reform elhamarkodott megvalósítása. Nemzetiségi szempontból ugyan a tanfelügyelők nyelvismeretére vonatkozó előírások nem módosultak, és a segédtankönyvek használatára sem született korlátozó rendelkezés, mind ez csak az eddigi status quo néhány elemének a megtartását jelenti.

Sajnos az oktatási minisztérium – a nemzetiségi iskolákat képviselő véleményének figyelmen kívül hagyásával a döntések során, anyanyelvi használati jogaink korlátozásával a tankönyvekben, az oktatási minisztériumban a nemzetiségi osztály szerepének csökkentésével, a magyar oktatási intézmények számára biztosítandó szakmai segítség elmaradásával az Állami Pedagógiai Intézet és a módszertani központok részéről – nehéz helyzetet teremtett. Mindezek ellenére új lehetőségeket kell találnunk érveink tolmácsolására az állami intézmények felé, s cselekvő hozzáállásra, a támogatási források elérésére van szükség.

Középtávú célként a szlovákiai magyar oktatás fejlesztését, a nemzetiségi oktatás sajátosságait figyelembe vevő oktatási öngazgatás elérését jelölhetjük meg, melynek néhány eleméhez az iskolák önkormányzati fenntartásával, a Selye János Egyetem létrehozásával és a normatív támogatási rendszer megteremtésével sikerült lépéseket tenni. Az iskolák önkormányzati fenntartása lehetőséget nyújt a kistérségi oktatási együttműködési formák kialakítására és működtetésére, a társult községek tanügyi hiva-

talainak összehangolt tevékenységére. A Selye János Egyetem az oktatás szakmaiságára gyakorolhat kedvező hatást, míg a normatív támogatás részben az iskolák alapműködéséhez nyújt biztosítékokat.

A kisebbségi oktatásra az ország európai uniós csatlakozása jelentősebb hatással nem bírt, mert az EU-ban az oktatást érintő kérdések nemzeti hatáskörben maradtak. A kormány azt bizonygatta, hogy az átlagon felüli kisebbségi jogok biztosítása realitás, míg a kisebbségi oktatás résztvevői az eddigi gyakorlat folyamatos szűkülését érezték, de az EU támogatási projektjei is nagyrészt elkerülték a kisebbségi oktatási intézményeket.

A 2006-tól napjainkig terjedő időszakra jellemző az oktatási minisztérium szakmai hozzá nem értése az iskolák irányítása terén. A Szlovák Nemzeti Párt céljainak előtérbe helyezése rögtönzött hivatali intézkedésekben, az állami oktatási intézmények szolgáltatásainak csökkenésében, a sorozatos konfliktusforrások kialakulásában (tesztelések, földrajzi nevek használata), valamint az új oktatási törvény elhamarkodott bevezetésében nyilvánult meg, amely nélkülözi a szakértelmet, a központosítás elvét minden területen továbbra is fenntartja, viszont a tankönyv-liberalizációra vonatkozó igényt nem vette figyelembe. Egyedül az olyan iskolai programok létrehozásának lehetősége teremthet kiutat, mely legalizálhatja a nevelő testületek elképzeléseit. A következő időszakban az életpályamoddellel kapcsolatos törvény megfelelő előkészítése és megszületése adhat reményt a pedagógusok továbbképzésén keresztül az iskolákban folyó minőségi munka színvonalának emelésére. Ehhez lenne szükséges megteremteni az oktatás nyelvén megvalósuló pedagógus-továbbképzések rendszerét.

Szakmai fejlesztések, korszerű pedagógiai módszerek

A felvidéki közoktatásra vonatkozó elemzések, a tantervekre, a tankönyvkiadásra, a tananyagra, a vizsgarendszerekre vonatkozó kutatások elvégzésére nem alakultak ki még azok az intézményi keretek, melyek stratégiai, koncepcionális kérdésekkel, cselekvési programok megalkotásával segítenék az iskolák napi munkáját. Az Állami Pedagógiai Intézetben, ill. a kerületi módszertani központokban szórványszerűen tevékenykedő, az elmélyült és összehangolt munkához csekély számú magyar nyelvet ismerő munkatárs nem képes az iskolák részéről jelentkező szakmai szolgáltatások ellátására, ezért a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége évek óta kezdeményezi egy olyan szakmai-módszertani központ kialakítását, amely a fentebb jelzett feladatokat intézményi formában, európai kitekin-téssel vállalná fel és oldaná meg, milyen állami, önkormányzati, pályázati, a későbbiekben akár saját forrásokra építve fejtené ki tevékenységét, együttműködve Szlovákia oktatási szerveivel, a hazai és külföldi intézményekkel, szakmai szervezetekkel.

Ezen a területen a közoktatás fejlesztésének egyik kulcskérdése a szakmai háttérintézmény-rendszer kiépítése. Ez a feladat az állami szervek részéről jelentős személyi és anyagi ráfordítást igényel. A hosszú távú folyamatos, intézeti jellegű működtetés biztosíthatja csupán a magyar nyelvű közoktatás szakmai és kutatási feladatainak ellátását:

- tantervek, tananyagtartalmak fejlesztése;
- iskolai programok átgondolt kialakítása;
- minőségértékelés, mérések, vizsgarendszerek kidolgozása;
- tankönyvek, taneszközök kiadása, fordítása, adaptációja;
- a kisebbségi iskolákban specifikus jelleggel bíró tantárgyak oktatása;
- a tankönyvkiadással kapcsolatos problémák megoldása.

A hazai magyar nyelvű felsőoktatási intézmények az egyetemi oktatás és a közoktatás együttműködésének megerősítésével segíthetnék a pedagógusképzés mennyiségi, szerkezeti és minőségi javulását, az akkreditált pedagógus-továbbképzések megvalósulását, az egyetemi továbbtanulás serkentését.

Természetesen az oktatási intézményeink színvonalának javulását elsősorban az iskolairányítás és a pedagógiai munka eredményessége segítheti, melyben meghatározó szerepe van az intézményvezetők szakértelmének, elhivatottságának, cselekvési szabadságának, annak, hogy a versenyképes iskolákban a hozzáértő tanárok hatékony módszerekkel végezzék munkájukat. Az arculatteremtés, a nevelési prioritások meghatározása, az élményszerű ismeretszerzés és készségfejlesztés, a tehetséggondozás, a különleges nevelést igénylőkkel való foglalkozás, az iskolák felszereltségének növelése és kistérségi együttműködés nyújthat további lehetőségeket az iskolai munka hatásának növelésére.

A nevelési és az oktatási folyamat színtere az iskola, melynek során a hatékony és színvonalas oktatás, illetve a megfelelő légkör megteremtésével segíteni kell a tanulók személyiségfejlődését, készségeinek kialakulását, a tantárgyi követelmények teljesítésével megalapozni a továbbtanuláshoz és a munkába lépéshez szükséges tudást és kompetenciákat, együttműködve a szülőkkel, az önkormányzatokkal, az intézményekkel, megfelelni a munkaerő-piaci elvárásoknak.

Az új törvény által előírt iskolai programok tudatosabbá tehetik az iskolák irányítását (a hatékony módszerek alkalmazásával, új ötletekkel, a régió sajátosságainak figyelembevételével, arculatteremtéssel, a tartalmi reform hangsúlyainak kijelölésével). Az iskolák vezetői a diákok túlterheltségének enyhítése és a tanári szabadság biztosítása mellett tisztázhatják önmaguk, a szülők és az önkormányzat előtt a nevelési és az oktatási prioritásokat, melyek segíthetnék az iskolák hatékonyabb és konfliktusmentes működését.

Az anyanyelven megszerzendő tudás a tudásbővítés további formáinak alapjául szolgál, melyre a magasabb szintű ismeretek épülhetnek. Az anyanyelvre, a kulturális, a művelődési, a történelmi ismeretekre, a helyi értékekre alapozott tudásnak az identitásmegtartás alapjául kell szolgálnia. A pályaválasztást megalapozó szakismereti műveltségi terület, a szlovák mellett legalább egy idegen nyelv aktív elsajátítása és az informatikai eszközök gyakorlati alkalmazása alapozhatja meg a magyar iskolák diákjainak sikerességét és boldogulását az életben.

Közéleti és politikai súlyánál fogva külön megemlíjtjük a szlovák nyelv elsajátításának fontosságát, melyet nem az óraszámok növelésével, hanem a módszerek változtatásával, hatékony oktatási formákkal, megfelelő tankönyvekkel és a pedagógusok továbbképzésével javasoljuk elérni. A szlovák nyelv elsajátítása véleményünk szerint a szakmai érvek előtérbe helyezésével és hatékony idegennyelv-oktatási módszerek alkalmazásával javítható. Szeretnénk elérni, hogy az oktatási minisztérium biztosítsa a szlovák nyelv hatékonyabb oktatását célzó koncepcionális, tartalmi és módszertani változásokhoz szükséges feltételeket. Az Állami Pedagógiai Intézet kapjon megbízást arra, hogy a magyar tanítási nyelvű iskolák szakembereinek bevonásával dolgozza ki a szlovák nyelv oktatásának olyan formáját, amely a beszélt nyelv elsajátítására irányul, és ehhez teremtse meg a szükséges anyagi forrásokat.

A hazai szakmai szervezeteknek és intézményeknek is segíteni kell a magyar tanítási nyelvű iskolákban az új oktatási törvénytervezetre épülő tartalmi reform megvalósulását, az iskolai programok kidolgozását, a tananyagok fejlesztését, az iskolák pedagógusai közötti tájékoztatás és koordináció megszervezését, a szakmai anyagok, segédtankönyvek megszületését. Hosszú távú, több évre szóló feladategyüttesről van szó, melyet intézményi keretek között, szakmailag megalapozottan lehet csupán eredményesen végezni. Ehhez szakemberek, szakmai műhelyek együttműködésére van szükség.

Az oktatásügy hazai és külföldi anyagi forrásai

Az oktatási intézmények működését a költségvetésben meghatározott normatív támogatási keret biztosítja. A normatív támogatás és hatékony felhasználása megfelelő alapot teremt az iskolák alapműködéséhez. A fenntartó önkormányzatok, a pályázati lehetőségek, a szülők támogatásai egészítik ki ezt a keretet. A fejlesztési források megszerzését az uniós keretek elosztásának átláthatóságával és egyéb pályázati források elnyerésével lehet elérni.

A magyarországi támogatások egy része a Szülőföld Alap sikeres pályázatain keresztül jut el a nemzetiségi oktatás számára. A Pázmány Péter Ala-

pítványon keresztül biztosított anyaországi támogatásnak jótékony hatása van a szociálisan nehéz helyzetben élő családokra, de az anyanyelvű oktatás vállalását, s így az identitás megőrzését, elsősorban a jól felszerelt, a többségi iskolával versenyképes anyanyelvi iskola tudja megerősíteni, esetenként befolyásolni. A gyermekének jó iskolát választani kívánó szülő számára csak a gazdag és sokrétű, tehetséggondozó és változatos szabadidős programokat megvalósító oktatási-nevelési intézmény lehet vonzó. A magyar iskolát látogató diákok részére biztosított támogatás nagymértékben csökkenti a szülők iskolai kiadásait, többek között a tanszerek beszerzését, a színházlátogatások és a tanulmányi kirándulások megvalósítását. Nem tarthatjuk szerencsésnek, hogy a támogatás diákprogramokra (tehetséggondozás, szakköri tevékenység, tanulmányi versenyek, művészeti és sportcsoportok működtetése), az oktatási folyamat segítésére (könyvtárfejlesztés, tansegédeszközök, szakfolyóiratok rendelése), valamint iskolai közösségi és szakmai programokra csak korlátozott mértékben használható fel.

A nagyságrendjét tekintve legjelentősebb támogatást célszerűbb felhasználással stratégiai beruházásként kellene kezelnünk, ezért szükségesnek tartanánk elvégezni a támogatások hasznosulásának hatásvizsgálatát, melynek egyaránt hatékonyan kellene szolgálnia a családok szociális támogatását és a versenyképes magyar iskola speciális feladatainak az ellátását.

Oktatáspolitikai lehetőségek

Az elkövetkező időszakban csak a szellemi és az anyagi források sokkal hatékonyabb felhasználásával leszünk képesek anyanyelvű oktatási rendszerünket megőrizni, szerencsésebb esetben továbbfejleszteni. Oktatáspolitikai és szakmai szempontból egyaránt kívánatos volna elérni, hogy a nemzetiségi oktatás sajátosságait az állami oktatásirányítás elismerje, az ebből adódó feladatok ellátását az eddigieknél jelentősebb támogatásban részesítse. A szlovákiai oktatási szervekkel és a nemzeti közösség oktatásban érdekelt intézményeivel és szervezeteivel a szakmai együttműködés útját kell járni. Célunk, hogy színvonalas munkával, odafigyeléssel, cselekvő hozzáállással, a többségi iskolákkal versenyképes intézményeket működtessünk.

Törekednünk kell az oktatási öngazgatás minél szélesebb körű kiépítésére. A magyar nyelvű oktatás megőrzése és fejlesztése érdekében, illetve szűkítése vagy visszaszorítása ellen kisebbségi érdekvédelmi szervezeteink összefogásának erejével kell érdekeinket megjeleníteni, képviselni.

Amennyiben mód nyílik rá, igyekezzünk kihasználni az európai uniós lehetőségeket, de mindenelekőtt saját erőnkre, korszerű oktatással a versenyképes tudásra kell építenünk.

A folyamatok vizsgálata a továbbiakban intézményesített keretek között – az állami szervekkel való együttműködésre építve – nemzetközi keretekbe ágyazva hozhat csak olyan eredményeket, melyek alkalmassá válhatnak a megoldáshoz vezető utak megtalálásához és a hatékony cselekvés formáinak kialakításához.

Csémy Szilárd, Rózsár Vince, Komzsík Attila és Szanyi Mária